

FELSEFE AKADEMİSİ

Cilt: XVIII-XIX

Konu: Aydınlanma ve Sonrası

Hazırlayan: İlker ÜNSAL

1. BİLGİNİN KAYNAĞI PROBLEMİ (Neyi, Nasıl Bilebiliriz?)

Empirizm (Deneycilik - Locke & Hume):

Zihnimiz doğuştan bembeyaz ve boş bir levhadır (Tabula Rasa). Tüm fikirlerimiz ve bilgilerimiz yalnızca duyularımızdan ve dış dünyadaki deneyimlerimizden gelir; deneyimden geçmeyen hiçbir bilgi zihinde var olamaz.

Rasyonalizm (Akılcılık - Hegel):

Gerçeklik ancak zihinsel yolla ve düşünmenin sınırları içinde kavranabilir. Felsefenin yegane aracı akıldır; akıl dışındaki hiçbir yeti (sadece duyular gibi) kesin bilgi veremez.

Kritisizm (Eleştirel Felsefe - Kant):

Bilgi için hem deneyime (duyulara) hem de akla ihtiyacımız vardır. Kant o meşhur sözüyle olayı özetler:

"Deneyimsiz kavramlar boş, kavramsız deneyler kördür."

Zihnimizdeki doğuştan gelen "kategoriler", duyulardan gelen ham verileri işleyerek bilgiye dönüştürür.

2. VARLIK PROBLEMİ (Evren ve İnsan Neyden İbaretir?)

Mekanik Materyalizm (La Mettrie):

İnsan ile hayvan arasında sadece derece farkı vardır; ruh dediğimiz şey bedenin bir işlevidir ve beynin bir organıdır. İnsan, karmaşık bir makineden farksızdır.

Diyalektik İdealizm (Hegel):

Evren, "Geist" (Mutlak Akıl/Ruh) adı verilen manevi bir ilkenin sürekli hareket hâlinde kendisini açmasıdır. Bu değişim zıtlıkların çatışmasıyla olur: Tez (Tomurcuk) karşıtı olan Antitez (Çiçek) ile çatışır ve ortaya yeni bir durum olan Sentez (Meyve) çıkar. Bu zorunlu süreç hem doğada hem toplumda geçerlidir.

3. BİREY - DEVLET İLİŞKİSİ (Otorite Nereden Gelir?)

John Locke (Güvenlik İçin Sözleşme):

İnsanlar doğal durumda özgürce yaşarken, olası risklere karşı mülkiyetlerini ve can güvenliklerini korumak için kendi rızalarıyla bir "toplumsal sözleşme" yaparak devleti kurmuşlardır.

J. J. Rousseau (Mülkiyetin Getirdiği Kaos):

İnsanlar doğal durumda eşit ve mutluydu; ancak birisi çıkıp bir toprağı çitle çevirerek "Bu bana aittir" dediğinde (özel mülkiyet) eşitlik bozuldu ve kaos çıktı. İnsanlar bozulan bu düzeni onarmak için toplumsal sözleşmeye mecbur kaldılar.

Montesquieu (Gücün Bölünmesi):

Toplumların ruhu ve yasaları iklimlerine, koşullarına göre değişir. Özgürlüğün korunması için devletin gücü tek elde toplanmamalı; Yasama, Yürütme ve Yargı (Kuvvetler Ayrılığı) olarak birbirini denetleyecek şekilde ayrılmalıdır.

Hegel (En Yüce Amaç Olarak Devlet):

Devlet, sadece güvenliği sağlayan bir araç değil, insanın en yüksek özgürlüğüne ulaştığı "amaç"tır. Bireyin çıkarı ile toplumun çıkarı devletin çatısı altında kusursuzca örtüşür.

4. AHLAK FELSEFESİ (Neyi Yapmak Doğrudur?)

Immanuel Kant (Ödev Ahlakı):

Bir eylemin ahlaki değeri sonucuna (getireceği mutluluğa) göre değil, arkasındaki "iyiniyete" ve sırf bir "ödev" olduğu için yapılmasına bağlıdır. İnsanları asla kendi çıkarlarının için bir "araç" olarak kullanmamalısın. Eylemini öyle bir ilkeye dayandır ki, o ilke tüm insanlar için evrensel bir yasa (Koşulsuz Buyruk) olabilsin.

Jeremy Bentham (Yararcılık / Utilitaryanizm):

İnsan doğası gereği hazza koşar ve acıdan kaçır; "En yüksek iyi, hazdır". Ahlaki bir eylem, en fazla sayıda insana en yüksek mutluluğu (yararı) sağlayan eylemdir.